

Šaur, Vladimír

Původní jihoslovanské jat' - jak se vyslovovalo?

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1977-1978, vol. 26-27, iss. A25-26, pp. [79]-85

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100559>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VLADIMÍR ŠAUR

PŮVODNÍ JIHOSLOVANSKÉ JAŤ — JAK SE VYSLOVOVALO?

I. Praslovanský vokál jať dal do dnešních jazyků různé střídnice. Kdybychom chtěli tuto složitou situaci vyjádřit schematickým grafem, museli bychom se omezit na takové zjednodušení, které by výsledný obraz značně zkrátilo, proto charakterizujeme přítomný stav stručným popisem.¹

Často jať splývá s e a sdílí jeho vývoj — ve většině ruských a běloruských dial., západní (pozičně i východní) bulharštině až na malé nářeční oblasti, většině makedonského území, ekavské srbocharvátštině, centrálních nářečích slovinštiny a po pozdějším složitějším vývoji² též pozičně v západoslovanských jazycích. Vyslovované e po některých souhláskách se v dnešním pravopise západoslovanských jazyků zapisuje též jako ě či ie, což znamená od původu e, měkkící předchozí konsonant; po jistých souhláskách se tato výslovnost posunula v [je].

Jinde se jať vyvíjí odchylně od původního e, někde v diftong, a to: ie — na části slovinského a srbocharvátského území (abstrahujeme od výslovnostních nefonologických podrobností), pozičně s nářečními rozdíly v češtině, slovenštině i polštině, v slovenských dial. až iā či ia; — ei — v části slovinských a v kaj-kavských nářečích. — Střídnici i/i (snad všude dalším vývojem z ie) máme v ukrajinštině, pozičně v ruských dial. a češtině, v slovenských dial. a ikavské srbocharvátštině.

Naproti tomu nízký vokál, zapisovaný zpravidla ä nebo ě³, většinou měkkící

¹ Dle návrhu F. Kopečného by např. bylo možno tabelárně stav vyjádřit formou

$$\begin{array}{cc} 'a & \bar{e}/i \\ & e \\ i(e) & 'a \end{array}$$

ťj. široké střídnice na severozápadě a jihovýchodě, úzké na východě a jihozápadě, střední v centru slovanského území; jenže „čistě“ střídnice podle takového schématu jsou vzácné.

² Srov. M. Komárek, *Historická mluvnice česká I*, Praha 1958, str. 105—107, 151 aj.; A. Lamprecht, *Vývoj fonologického systému českého jazyka*, Brno 1966, str. 13n., 37n. a jiné práce; J. Stanislav, *Dějiny slovenského jazyka I*, Bratislava 1956, str. 365—367 375—379; Z. Stieber, *Rozwój fonologiczny języka polskiego*, Warszawa 1962, zvl. str. 11—13, 22—27, 41—44 aj.; k vývoji v lužičtině srov. zvl. K. E. Mucke, *Historische und vergleichende Laut- und Formenlehre der niedersorbischen Sprache mit besonderer Berücksichtigung der Grenzdialekte und des Obersorbischen*, Leipzig 1891, zvl. str. 70—87; k stavu v polabštině K. Polański—J. A. Sehnert, *Polabian-English Dictionary*, Haag—Paris 1967, str. 22—26.

³ Jako ě zapisuje zvl. A. Lamprecht (srov. např. A. Lamprecht—D. Šlosar—J. Bauer, *Vývoj mluvnického systému*, Praha 1963, str. 15n. a některé práce z historické fonologie češtiny), důsledně S. Stojkov a jeho pokračovatelé (srov. např. *Bългарски диалектен атлас*, Sofija od r. 1964, S. Stojkov, *Bългарска диалектология*, Sofija 1968 a předchozí vydání aj.); srov. též K. Horálek—J. Kurz—A. Dostál, *Základy*

předchozí souhlásku, je důsledně na malém území bulharštiny a makedonštiny, pozičně ve východobulharských a jihomakedonských dial., v jiných pozicích v lužičtině, běloruštině a ruských nářečích. Po *ž, š, č, j* původní *jať* vůbec splynul s *a*; jiné tendence k vývoji v *a* pozorujeme v dalším vývoji řady jazyků, patří sem především polská depalatalizace před tvrdou zubnicí, ale i jiné nářeční změny. — V polabštině je před tvrdou zubnicí za *jať* *o*.

Jde tedy o obraz značně pestrý a není divu, že téměř každá historická mluvnice a syntetická dialektologická monografie se pokouší o vysvětlení, jak vznikl, tj. jak se *jať* vyslovovalo v praslovanštině a dále vyvíjelo. Výsledné názory jsou značně různé a lze je shrnout do tří hlavních proudů: a) Výslovnost byla na celém praslovanském území původně monoftongická, otevřenější než *e*, b) výslovnost byla na celém území původně diftongická, c) výslovnost byla různá podle dialektů, popř. pozičně (snad i proto, že *jať* vzniklo splynutím dvou předslavanských hlásek, monoftongu *ě* a diftongu za indoevropské *ai/oi*; v podrobnostech jsou názorové rozdíly).

Jsmo toho názoru, že správný je názor ad a), tj. že praslovanské *jať* je reflex monoftongu, vyslovovaného asi jako široké *e* (budeme užívat znaku *ě*). Vedou nás k tomu následující důvody:

1. Zápis *jať*ového vokálu v nejstarších slovanských památkách, tj. hlaholských, kde původní měkkíci *a* a původní *jať* se píše stejně.

2. Fakt, že přechod *jať* v *a* po *ž, š, č, j* lze položit už do praslovanštiny (vyvrácí názor, že výslovnost *jať*, blízká *a*, je pouhý nářeční jev z okolí Soluně).

3. Doložený vývoj v češtině, slovenštině a polštině, dokumentovaný od nejstarších dob (počínaje Pražskými hlaholskými zlomky),⁴ ukazující, že *jať*ový vývoj začal takovouto výslovností. Polská depalatalizace *jať* v *a* před tvrdou zubnicí je doložena poprvé v r. 1136. Český vývoj *jať, a* i *ě*, v jistých pozicích až v *i* (*čaša, běl'v'j, veľje* ap. > *čiše, bílý, více...*) je nejlepší odpovědí těm, kteří soudí, že úzká výslovnost dnes předpokládá úzkou výslovnost už v praslovanštině. Domníváme se, že podobnou cestou, která je doložena v češtině, lze vysvětlit vývojový trend i těch jazyků, které dnes mají výslovnost zavřenou a které nemají vývoj této výslovnosti písemně doložen. — Naproti tomu opačný předpoklad, totiž že veškerá doložená výslovnost vznikla z diftongické nebo zavřené v praslovanštině, je fonologicky zdůvodnitelný obtížněji a je v částečném nebo i úplném rozporu s historickými fakty.

Ti, kteří soudili na jinou výslovnost *jať* než my,⁵ se opírali hlavně o doloženou difton-

staroslověnské mluvnice, Praha 1962, str. 47, kde zápis *ě* komentován; — jako *ä* zapisuje např. F. V. Mareš (srov. zvl. *Slavia* 25, 1956, str. 486—489), A. Lamprecht v pracích o praslovanštině (např. *Pozdní praslovanština a její vývoj na východoslovanském území*, Čs. přednášky pro VII. mezinárodní sjezd slavistů, Praha 1973, str. 29—39), Z. Stieber, *Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich, Fonologia*, Warszawa 1969, zvl. str. 30—31 aj. Podle našeho názoru zápis *ä* je vhodnější pro praslovanské období, kdy nebylo *o*, kdežto zápis *ě* lépe vystihuje místo ve fonologickém systému pozdějším. Nadto je běžnější v monografiích o jihoslovanštině, proto se i my jej přidržíme.

⁴ Více J. Gebauer, *Historická mluvnice jazyka českého, díl I*, Praha 1894, str. 117; M. Komárek, *Historická mluvnice česká 1*, Praha 1958, str. 52—53 a literatura jím citovaná.

⁵ Na původní diftongickou artikulaci soudili např. E. Berneker, *Zeitschrift für vgl. Sprachforschung aus dem Gebiete der indogerm. Sprachen* 22, str. 156, pozn. 1, dále O. Hujer, *Úvod do dějin jazyka českého*, 2. vyd. 1924, str. 37, nověji např. Jo. Sokolova, *Očerki po istoričeskoj grammatike ruskogo jazyka*, Leningrad 1962, str. 12;

gickou výslovnost, pestrost střidnic a tendence k přechodu jaě v úzký vokál. Argumentovali hlavně ruskými dialekty, centrální slovinštinou a krašovanským či galipolským dialektem erbocharvátštiny, kde jaťové *e* se vyslovuje úzce proti normální výslovnosti *e* původního. Ale ruská nářeční výslovnost je poziciální a nekryje se s grafikou starých památek, stav centrální slovinštiny není původní a krašovanský i galipolský dialekt se odštěpily po příchodu Turků, kdy jaě v ekavsko-makedonsko-bulharském celku už splynulo s původním *e*, proto ani tato výslovnost není reliktová, nýbrž musela být novodobě posunuta (nebo nanejvýš reflektuje už tehdejší nářeční archaismus, který jinak zanikl, ale sám o sobě nebyl původní). — Důležité je také, že starší finská slova, prokazatelně přejatá z ruštiny, reflektují původní jaě jako *ä*.

II. Vlastním předmětem této stati je problém geneze dnešního stavu jihoslovanského, na nějž lze zčásti usoudit dle staroslověnštiny, ale na rozdíl od vývoje jak západoslovanského,⁶ tak východoslovanského,⁷ doloženého od podstatě v kontinuitě, tu chybí památky ze středních, někde i mladších období. Nynější stav a historickou perspektivu probereme směrem od východu k západu.

Poukázali jsme již⁸ na důvody k předpokladu, že východobulharské *a* za původní jaě v přízvukné pozici před zadní samohláskou a na konci slova vzniklo pod vlivem vokální harmonie turkotatarského typu. Ohnisko změny bylo zřejmě v centru území prvního bulharského státu, ale změna sama proběhla až po rozpadu tohoto státu, tedy se její geografický rozsah zhruba kryje s administrativními hranicemi doby bezprostředně následující, tj. hranicemi byzantských správních celků v druhé polovině 11. století a odpovídajícími hranicemi celků církevních. V pozicích, kde se jaě nevyvinulo v *a*, máme dnes ve většině východních bulharských dialektů a podle nich i ve spisovném jazyce *e*. Původně tu bylo *é*, držíci se dnes v části východobulharských dialektů, někde jen pod přízvukem, ojedinele i v pozici nepřívukné. Přechod původního *é* v *e* v pozicích nepřívukných vysvětlíme na tomto území celkovým východobulharským zúžením artikulace nepřívukných vokálů. Stejný přechod v pozicích přízvukných klademe podle celkového stavu v dialektech do doby pozdější a vysvětlujeme jej tím, že *k é* nebylo symetrického vokálu zadní řady. V dialektech, kde je *ó* aspoň pod přízvukem, tj. např. v Rodopech, části Trákie a v minulosti snad i v okolí Šumenu, se výslovnost *é*, zvláště pod pří-

---

na různou artikulaci podle území např. T. Lehr-Splawiński (srov. *Studie i szkice wybrane z językoznawstwa slowiańskiego*, Warszawa 1957, str. 168—173 a 207—214), J. Stanislav, *Dějiny slovenského jazyka 1*, Bratislava 1956, str. 365—367, 375—379 nebo V. K. Žuravlev, *Iz istorii vokalizma v praslavjanskom jazyke pozdnego perioda*, Voprosy jazykoznanija 12, 1963, No. 2, str. 8—19. — Náš názor navazuje na linii těchto prací: G. Y. Shevelov, *A Prehistory of Slavic*, Heidelberg 1964; F. V. Mareš, *Diachronische Phonologie des Ur- und Frühslavischen*, München 1969 (a jiné práce téhož autora); Z. Stieber, *Zarys gramatyki...* (viz pozn. 3); A. Lamprecht, *Kronologii foneticko-fonologických změn v praslovánštině*, Slovo a slovesnost 34, 1973, str. 115—123; třebaže v podrobnostech zastávají i názory jiné.

⁶ Kromě prací cit. v pozn. 2, srov. též Z. Stieber, *Zarys dialektologii języków zachodnio-słowiańskich z wyborem tekstów gwarowych*, Warszawa 1965, zvl. odd. I.

⁷ Srov. zvl. V. I. Borkovskij—P. S. Kuznecov, *Istoričeskaja grammatika russkogo jazyka*, Moskva 1965, str. 137—141; Je. F. Karskij, *Belorusy — jazyk belorusskogo naroda*, Moskva 1955, tom I. str. 202—218.

⁸ Vladimír Šaur, *O vzaimosvjazi vostočnobolgarskich refleksov z protobolgarskim superstratom*, Sborník prací filosofické fakulty UJEP A 22—23, str. 147—158. Ke stavu v jižních slovanských jazycích srov. i tam uvedená literatura, která zde není přímo citována.

zvukem, drží; v Rodopech, kde je *q* za oba jery i obě nosovky, se *é* ani pozičně nemění.

Na území na západ od jaťové hranice se *é* rovněž mění v *e*, ovšem ve všech pozicích. Po *c*, ojediněle po dalších ostrých sykavkách, se v některých z těchto dialektů změnilo jať v *a*; k této změně došlo dříve než k splynutí jať s *e*⁹ a došlo k ní i na části území východobulharského. Podle stavu, doloženého v starších památkách, se soudí, že změna jať v *a* po *c* byla už ve 13. století provedena. Splynutí jať s *e* bylo, soudě podle frekvence grafických záměn E/Ђ, ve 13. století už v proudu, ve 14. století patrně na většině areálu dokončeno. (Svědectví Konstantina Kosteneckého z 15. století o výslovnosti jať jako širokého *é* se týká výslovnosti v Kostenci, ležícím v těsné blízkosti jaťové hranice; poblíž ní široká výslovnost jať tenduje k zachování dodnes,¹⁰ takže je pravděpodobné, že na okraji areálu s *e* za jať se stará výslovnost držela déle než v centru.) Areál, kde jať splynulo s *e*, je rozsáhlý; zahrnuje západní Bulharsko, Makedonii i ekavské Srbsko. Podle doby dosvědčení změny v památkách, tj. podle růstu frekvence písařských záměn E za Ђ a naopak, usuzujeme, že splynutí jať s *e* nastalo v době, kdy většina tohoto areálu připadala srbskému státu Nemanjovců, a doznívalo krátce po tureckém vpádu, kdy se rozšířilo i za hranice dřívějšího srbského státu (směrem k východu a jihu spontánně, směrem k severu a západu též migracemi).

Aby vůbec mohl vzniknout stav, který je dnes doložen, je nutno vycházet ze skutečnosti, že na celém tomto areálu byla výslovnost jať před nastalou změnou stejná. V opačném případě by hranice splynutí jať s *e* nepřekročila čáru dělicí výslovnost předtím různou. Proto nemůžeme souhlasit s názorem, že se v Srbsku od původu reflektovalo praslovanské jať jinak než v západním Bulharsku, popř. Makedonii, srov. již pozn. k dialektu Krašovců a galipolských Srbů v odd. I. Tvrdí-li Žura vlev,¹¹ že srbocharvátská realizace jať byla od původu zavřená a neměkčíí, kdežto západobulharská otevřená, je nutno předpokládat pro ekavské dialekty původní výslovnost jať jako „západobulharskou“ a hovořit o zavřené realizaci jen ve vztahu k jekavským, ikavským, kajkavským a slovinským nářečím. Takovéto „dělení“ uvnitř srbocharvátského jazykového území se nám však zdá násilné a nehistorické; proto soudíme, že původní stav byl jiný. Jaký?

III. Připomeňme si, že zatímco v Bulharsku rozděluje jaťová hranice velmi zřetelně všechny dialekty do dvou základních skupin s dvěma různými hláskovými systémy (na vývoji jať je závislý další vývoj korelace měkkosti souhlásek a vznik východobulharské redukce), nemá pro dělení srbocharvátského areálu rozdíl ve vývoji jať takovou systémově-typologickou váhu. Je tomu tak z více důvodů, především:

A. Typologicky závažnější tu jsou rozdíly přízvukové a morfologické, které jsou mladší. Jednotlivé posuny přízvukování se, zdá se, šířily směrem od centra k okrajům a zasahovaly svými relevantními rysy jak ekavské, tak jekavské i ikavské dialekty, takže dělení podle jať zastřely. Morfologické rozdíly pak odrážejí stupeň „balkanizace“ jednotlivých dialektů a zdá se, že postupovaly

⁹ Srov. S. Stojkov, *Bálgarski ezik* 13, 1963, str. 324—326; K. Mirčev, *Istoričeska gramatika na bálgarski ezik*, 2. vyd. 1963, str. 107.

¹⁰ Srov. S. Stojkov, *Bálgarski ezik* 13, 1963, str. 320—322.

¹¹ Srov. *Voprosy jazykoznanija* 12, 1963, No. 2, str. 14—15.

od jihovýchodu na severozápad; jsou tak nepřímě vázány na přináležitost toho kterého dialektu k řecko-tureckému nebo západoevropskému kulturnímu vlivu. Naproti tomu v celém Bulharsku i celé Makedonii ztratil přízvuk tonický charakter (proč se tak stalo právě jen zde a ne na západ odtud, není dosud jasné) a „balkanizace“ v morfologii je provedena, až na ojedinělé archaismy, do konce, protože stupeň přináležitosti k balkánskému svazu je na celém území zhruba stejný.

B. S tím souvisí vývoj kulturně-historický. Srbocharvátské území tvořilo v minulosti „pohraničí“ tří zájmových sfér: tureckého imperia, rakouského mocnářství a italských (hlavně benátských) zájmů. Z tohoto důvodu se tam často bojovalo a měnily se správní hranice. To vyvolávalo komplexnější a trvalejší migrace, než jaké byly uprostřed Balkánského poloostrova, kde šlo obvykle o krátkodobé útoky obyvatel před lupiči a žháři a po pominutí nebezpečí se lidé, třeba i po delší době, vracívali do rodných míst. (Migrace z hospodářských důvodů nebo i po epidemických zpravidla nezasáhly všechno obyvatelstvo a kontinuita se držela, třebaže i ne ve všech obcích dané nářeční skupiny.) Tak se staré rozdíly v typech dialektů, tj. i ty, které byly vyvolány různým vývojem jať, zastřely, a dokonce vznikla nářečí, zvláště na severu, kde se krátké jať reflektuje jinak než dlouhé (*vríme*, gen. *vremena* ap.), což považujeme za stav sekundární, výsledek kolonizace z více stran.

Jak jsme již řekli na konci odd. II, ekavští Srbové mají jaťovou střídnici stejnou jako Makedonci a západní Bulhaři. Kdyby předkové jekavců, ikavců, kajkavců a Slovinců měli původně jinou výslovnost jať než ekavci, museli bychom předpokládat některé ze situací, odporujících dosvědčenému vývoji, totiž:

A. Muselo by dojít k tomu, že tentýž vývoj by proběhl na části území brzy a na jiné části území později (po jiných změnách), přitom by dal stejné výsledky. — Srov. např. situaci tzv. „mladšího ikavského“ dialektu se situací čakavštiny. Čakavci jsou většinou ikavci; část jich je sice jekavská nebo ekavská, ale ta má jinou jen realizaci jať, ostatní čakavské změny tu proběhly stejně jako v čakavštině ikavské. Mladší ikavský dialekt, v podstatě štokavský, má i některé čakavismy. Byl zasažen stejnými přízvukovými a morfologickými inovacemi jako některé štokavské dialekty ekavské, k těm však mohlo dojít až po změně výslovnosti jať. V případě jiné původní výslovnosti jať u ekavců a jiné u ostatních by musel být tento dialekt od původu čakavský a až po příklonu ke štokavštině samostatně opakovat vývoj, který ve štokavštině už dávno proběhl, což je absurdní. Lépe vyhovuje obecně přijímaný předpoklad, že jde o dialekt od původu štokavský, později částečně zasažený čakavismy, k nimž patří i dovedení vývoje jať do konce, srov. dále.

B. Muselo by dojít k tomu, aby dva blízké, a to archaické dialekty, patřily od původu k různým celkům a nabyly stejných, ovšem ryze archaických rysů různými cestami. I to považujeme za absurdní. — Kromě toho, že část čakavců jsou jekavci, je tato situace např. ve slavonských dialektech. Je tam nejstarší štokavská akcentuace, archaická morfologie, přitom část dialektů je ekavská, část ikavská, a dále jsou tu dialekty ikavsko-jekavské, jejichž stav je vysvětlitelný jen křížením různých původních typů. Je možné předpokládat, že slavonští ikavci jsou potomci Slovanů se zavřenou a slavonští ekavci potomci Slovanů s otevřenou výslovností jať, když jiné prastaré rysy mají společné?

Kdybychom tedy vzali dialekt po dialektu a pokoušeli se o genezi jejich stavu z původního dělení srbocharvátského území na dva jaťové celky, došli bychom k dalším absurditám. Proto předpokládáme původní výslovnost jať u všech jižních Slovanů za jednotnou, a to — vzhledem k výše uvedenému — širokou monoftongickou.

IV. Na srbocharvátském a slovinském území se jať reflektuje velmi rozmanitě, vesměs však jde o vokál přední řady, a to spíše zavřenější, někde o monoftong, jinde o diftong. Tato situace vede některé lingvisty k představě, že původní výslovnost jať byla jakýmsi „středem“ mezi zjištěnými nynějšími realizacemi. Podle doloženého vývoje v češtině však vidíme, že výchozí stav mohl být i jiný. Není-li písemných záznamů, je třeba vycházet z obecných zákonitostí, podmiňujících kvalitu doložených změn a jejich územní rozsah. Mimo hlavní ekavskou oblast je, zhruba řečeno, takovýto stav:

A. V jakavských dialektech a západní (tedy okrajové) části slovinštiny reflexy *je/ije*.

B. V ikavských dialektech reflex *i*; tyto dialekty jsou v podstatě na okraji srbocharvátského jazykového území.

Okrajové dialekty představují obvykle archaičtější stadium než centrální, protože do nich nedoběhly inovace, jejichž ohnisko bývá v centru.

C. Na rozdíl od nich v „centru“ „neekavské“ oblasti, tj. uprostřed a na jihovýchodě slovinského + kajkavského areálu, je jaťové *ei*.

D. V centru slovinské oblasti splynulo původní jať s původním *e* i *ę* a všechny tyto vokály daly zavřené *e*.

V centrální slovinštině tedy splynuly dva takové vokály, které se jinde v slovinských dialektech rozlišují, totiž střídnice za jať a střídnice za *e/ę*. Musel tedy tento stav vzniknout buď ze stadia dosvědčeného v dialektech notraňských a doleňských (tam je *ie* < *e/ę*, *ei* < *ě*), nebo ze stadia dosvědčeného v dialektech rovtarských (*ie* < *e/ę*; *ie*, popř. *i*, *i*, *e* < *ě*). První z obou nastíněných možností se nám zdá pravděpodobnější, zejména vezmeme-li v úvahu, že stav štyrských a panonských nářečí je asi stejného původu (za jať rovněž *ei*; *e/ę* dává reflexy podle pozic i místa nejednotné, snad vnitřním nářečním vývojem pozměněné).

Z uvedeného obrazu se dá soudit, že jihoslovanská jaťová střídnice *ei* je relativně novější než střídnice *je/ie*. Domníváme se, že k jihoslovanskému *je/ie/ije* za jať se dospělo v podstatě podobnou cestou jako k odpovídajícím střídnicím českým.

Vývoj k ikavským střídnicím je možná další fází vývoje jaťového *ie* (*ije*), zdá se být jakousi obdobou českého vývoje *ie* > *i* typu *bielý* > *bilý* a mohl být snad ovlivněn i románskými dialekty v Dalmacii. Pro řešení geneze ikavského stavu opět připomeňme stav „mladšího ikavského“ dialektu, který je sice v podstatě štokavský, ale má některé čakavismy. Vzhledem k jerovým střídnicím se čakavština musela od štokavštiny odpoutat před zánikem jerů; v té době a ještě v období přízvukových inovací mladší ikavský dialekt vývoj štokavštiny. Teprve nověji byl zasažen čakavismy; možná se jeho příslušníci dnes nacházejí jinde než jejich předkové v době zániku jerů a krátce později, takže by šlo o čakavismy substrátové po migraci. Za této situace nejlépe vyhovuje předpoklad, že střídnice *i* je jak v čakavském ikavském, tak v mladším ikavském dialektu dovedením vývoje od širokého *ě* přes (normální či úzké) *e* nebo *ie/ije* do konce. První stadium, tj. zúžení *ě* nebo vznik

ie/ije, nastalo v době, kdy mladší ikavský dialekt sdílel vývoj štokavský; z tohoto stavu se vyvinulo *i* po přiblížení dialektům čakavským.

Na vznik *ei* soudíme tak, že jde o další pokračování vývoje z *i* < (*i*)*je* a že jde v podstatě o jev toho typu jako česká změna *y* > *ej*. Z toho, co jsme výše řekli o centrálním slovinském jatovém *e*, plyne, že by šlo v centrálních slovinských nářečích o podobný vývojový trend jako v hanáckém *é* (*dobré, stréc...*) na místě původního *y* a českého *ej*. Geografické rozložení střídnice by takovémuto předpokladu odpovídalo, neboť *e* je v „nejcentrálnějším“, *ei* v „širším centrálním“ areálu (chápeme-li slovinsko-srbocharvátskou oblast jako jeden celek), *i* je tam, kde byl vývoj urychlen vnějšími impulsy a nejstarší (*i*)*je* na zbytku území.

Je otázka, co můžeme usoudit podle dialektu Slavonské Gorice (nešlo-li tam o neologismus po kolonizaci), kde je za krátké *jať ie*, za dlouhé *ei*. Kdyby šlo o dosvědčené mezistadium, zde náhodou přerušené, mohli bychom tvrdit, že u dlouhého diftongu se protáhla *e*-ová složka, která vedla k oslabení předechozí *i*-ové a jejímu novému vytvoření na konci diftongu. Podle dlouhého diftongu by se pak analogicky vytvořil krátký.

Vidíme tedy, že pro jihoslovanský vývoj lze v podstatě počítat s týmiž fonologickými zákonitostmi jako v západoslovanských jazycích; rozdíly jsou jen v tempu vývoje, působení cizích jazyků a v tom, že někde je táž změna poziční, jinde proběhla ve všech pozicích.

ПЕРВОНАЧАЛЬНЫЙ ЮЖНОСЛАВЯНСКИЙ Ъ — КАК ОН ПРОИЗНОСИЛСЯ?

В статье доказывается, что на всей южнославянской территории первоначальное произношение Ъ одинаковое, монофтонгическое, более широкое чем произношение *e*. Нельзя согласиться с мнением, что Ъ на словенско-сербохорватской территории произносился первоначально иначе чем на болгарско-македонской, так как оно противоречит данным исторической диалектологии. На их основе автор считает, что дифтонгическое или слишком узкое произношение тоже трудно предполагать.

